

KOREIN
St. Lidwinastraat 2
Pedagogisch werkplan
KDV 2023

Inhoud:

Inleiding.

- *Ik ben in beeld* in het kort
- Voorschoolse educatie (VE)

Nuttige informatie: van dagritme tot stamgroepen.

- Onze locatie
- Stamgroepen
- Beroepskracht-kindratio (BKR)
- Beroepskrachten in opleiding en vrijwilligers

Opvoeden doen we samen.

Met ouders

- Kennismaken en wennen
- De mentor
- Spelinloop
- Elkaar informeren
- Samenwerken voor de ontwikkeling van kinderen

Door groepsmanagement

- Gedifferentieerd werken
- Beredeneerd werken
- Teamwerk
- Samen kinderen volgen
- Naar een volgende groep of naar de basisschool
- Signaleren van bijzonderheden
- Pedagogisch beleid en praktijk evalueren en borgen
- Pedagogische kwaliteit – onze focus voor het komende jaar

Met andere organisaties

- Doorgaande lijn met het onderwijs
- Samenwerken met andere organisaties

In een rijke uitdagende omgeving.

- Indeling van de ruimte
- Inrichting van de hoeken en plekken
- Geordend materiaal
- Buitenruimte
- Duidelijkheid voor ieder kind

Met ruimte voor initiatief.

- Een vast maar flexibel dagritme
- Baby's en dreumesen
- Overgangen in het dagritme
- Belangrijke onderdelen in het dagritme
- Een begrijpelijke dagindeling voor ieder kind

Altijd in dialoog.

- Sensitieve responsiviteit
- Respect voor autonomie
- Structuur bieden en leidinggeven
- Praten en uitleggen
- Ontwikkeling stimuleren
- Begeleiden van onderlinge interacties

Overige pedagogische kwaliteitseisen.

- Activiteiten waarbij de stamgroep/stamgroepruimte verlaten wordt
- Extra opvang afnemen
- Inzet pedagogisch beleidsmedewerker/coach
- VE-opleidingsplan
- 960 VE-uren verdelen in de periode van 2½ tot 4 jaar
- Onze VE-methode
- Bijzonderheden van onze locatie en gemeentelijke eisen
- Specifieke VE-eisen in onze gemeente

Bijlage 1. De ontwikkelingsgebieden op een rij

Bijlage 2. Gebruikte literatuur

Locatie in beeld.

Pedagogisch werkplan van onze locatie voor dagopvang en voorschoolse educatie (VE).

Naam locatie: **St. Lidwinastraat 2**

Adres locatie: **St. Lidwinastraat 2, 5643 RS, Eindhoven**
LRK: 300628560

Op onze locatie zijn de leidinggevende: **Annelies van Rijswijk en Sanne van den Boogaart**

Zij krijgen leiding van: **Gonnie op 't Veld Regiomanager Eindhoven Zuid**

Besproken met de oudercommissie van de St. Lidwinastraat, adviezen verwerkt

Waar in dit pedagogisch werkplan 'ouders' staat, kan ouder(s)/verzorger(s) worden gelezen.

Inleiding.

Dit pedagogisch werkplan is bestemd voor iedereen die benieuwd is naar onze locatie – van ouders en verzorgers tot medewerkers van de GGD. Voor onze eigen pedagogisch professionals is het een naslagwerk. Het pedagogisch werkplan beschrijft de sfeer op onze locatie én de manier waarop we voldoen aan de wettelijke pedagogische kwaliteitseisen.

Het pedagogisch werkplan Locatie in beeld ligt in het verlengde van het Pedagogisch Kompas, het pedagogisch beleid van Wij zijn JONG.

Pedagogisch Kompas in het kort

Kinderen zijn ontdekkers, onderzoekers, kunstenaars, kunstmakers, wetenschappers en handarbeiders – alles is in aanleg aanwezig. En elk kind is uniek. Geboren met een eigen aard, karakter, aanleg en talenten. Het is aan ons om die te zien, om ieder kind in beeld te hebben. Wij willen alle kinderen veel verschillende ervaringen bieden waardoor ze steeds een volgende stap kunnen zetten op hun ontwikkelpad. Elke dag weer.

We leren de kinderen kennen door goed naar ze te kijken en te luisteren. Voelt het kind zich goed (welbevinden)? En is de betrokkenheid hoog? Dat zijn de vragen die ertoe doen.

De antwoorden geven ons onmiddellijk feedback over onze inzet en de interactie met de kinderen. Doen we de goede dingen? We zien het direct: welbevinden en betrokkenheid zijn de graadmeters. Zowel voor een individueel kind als voor de groep.

Dagelijks stimuleren we het welbevinden en de betrokkenheid van de kinderen met vier pijlers:

- Opvoeden doen we samen
- In een rijke uitdagende omgeving
- Met ruimte voor initiatief
- Altijd in dialoog

In dit pedagogisch werkplan van de locatie lees je hoe we praktisch invulling geven aan de vier pijlers. In het pedagogisch beleid van Wij zijn JONG lees je meer over de visie erachter.

Nieuwsgierig naar ons complete pedagogisch beleid? Kijk op onze website.

Voorschoolse educatie (VE)

Op onze locatie bieden we in groepen Inktvisjes, Kikkers, Zeehondjes en Schildpadjes voorschoolse educatie (VE). Dit pedagogisch werkplan beschrijft ook hoe we voldoen aan de VE-eisen.

Nuttige informatie: van dagritme tot stamgroepen.

In dit hoofdstuk: een beschrijving van de locatie, de stamgroepen, de beroepskracht-kindratio en de inzet van beroepskrachten in opleiding.

Onze locatie

Algemeen

Bij de dagopvang aan de St. Lidwinastraat 2 vind je zowel binnen als buiten sfeervol ingerichte rustige en veilige ruimtes waar baby's en peuters uitgedaagd worden om onderzoek uit te gaan, te ontdekken en grenzen te verleggen. Er zijn enkel horizontale groepen; 3 babygroepen en 2 peuteropvang groepen en 2 peuterwerk groepen. In huis spelen ook BSO kinderen en op vrijdag is er speelinloop. De pedagogisch professionals volgen en stimuleren het welbevinden en de betrokkenheid van de kinderen constant. De stoeltjes zijn laag, leidsters zitten op de grond, we zijn zo snel in contact met uw zoon of dochter. Samen spelen, samen leren en samen ervaren zijn onze uitgangspunten. De locatie beschikt over een bibliotheek.

De babyleiding heeft scholing gehad 'focus op baby's'. Tijdens de cursus krijgt de Pm-er uitgebreide kennis over aspecten van baby's. Denk aan interactievaardigheden, breinontwikkeling, huilen, inrichting, partnerschap in opvoeding etc. De pedagogisch medewerker wordt zo naast u specialist en kan spelen/ adviseren in allerlei situaties. De peuterleiding is VE geschoold en kan uw peuter een specifieke aandacht geven in deze fase. We werken nauw samen met basisschool de Klimboom hierdoor vindt er een soepele overgang als uw kind naar het basisonderwijs gaat. De professionals zijn creatief, ze hebben het lef om andere activiteiten op te zetten of spelmateriaal aan te bieden buiten de gebruikelijke materialen. We kleuren buiten de lijntjes!

Op onze locatie werken we inclusief; alle kinderen zijn welkom, ongeacht afkomst, sociaaleconomische positie, cultuur, geslacht of gender en de eigen ontwikkeling van het kind. We vinden het belangrijk dat ieder kind ertoe doet en dit uit zich in gelijke kansen voor ieder kind. Het pedagogisch kompas is de basis van inclusie. Wij kijken naar het kind als individu en spelen in op de behoeften van het kind. Kinderen krijgen bij ons de kans om te leren vanuit eigen interesses en ontwikkelingsniveau.

De dagopvang baby- en peutergroepen zijn op alle dagen (52 weken per jaar) geopend van 7.30 tot 18.30 uur.

Er zijn is plaats voor 28 baby's en voor 42 peuters.

Het Peuterwerk is tijdens schoolweken, met uitzondering van woensdag alle dagen geopend.

Altijd in Dialoog

We verbinden door transparant, open, eerlijk en **altijd in dialoog** te zijn naar met het kind en iedereen om het kind heen. Ouderbetrokkenheid staat hoog op ons lijstje. Er is goed zichtbaar wat we doen aan activiteiten, we zijn een werelds- en taalvriendelijk plein. Informatie over de ontwikkelingen op het kindplein worden via kidskconnect verstuurd.

Er is op onze locatie een warme en ontspannen sfeer. We vinden het belangrijk dat we enthousiast zijn, dat er humor is en dat we plezier kunnen maken. Dit gebeurt altijd op een respectvolle manier naar elkaar. We vinden het belangrijk dat iedereen gezien en gehoord wordt. We willen weten wat kinderen en medewerkers beweegt. Wat houdt ze bezig? Hoe kunnen we aansluiten op de behoeften van de kinderen, niveau en belevingswereld? Wij kijken verder dan gedrag. We leven ons in de kinderen in en stemmen daar onze aanpak op af.

Bewegen is leren.

Buiten spelen en is leuk! We spelen iedere dag buiten, slecht weer bestaat niet; er is altijd iets te beleven in onze prachtige ontdektuin waar kinderen kunnen beleven en het leven ontdekken.

Een aantal medewerkers van de peutergroepen zijn geschoold in bewegen met peuters via de methode 'Bewegen met Nijntje'. Wanneer je als kind op zeer jonge leeftijd goed leert bewegen, pluk je daar later de vruchten van. Dat zie je bijvoorbeeld terug bij het behalen van een zwemdiploma, leren fietsen en zelfs leren schrijven. Wanneer je motoriek goed ontwikkeld is, heb je ook 'goed' leren vallen en kun je daarmee in de toekomst blessures voorkomen of snel en vaardig anticiperen op gevaarlijke verkeerssituaties.

Er wordt multifunctioneel beweegmateriaal aangeboden in onze groepen en/of centrale speelhal.

Opvoeden doen we samen

Kinderen hebben recht op de best mogelijke start in het leven. Ouders zijn de eerste en belangrijkste opvoeders om daarvoor te zorgen. Wij leveren een belangrijke aanvulling op de thuissituatie. Samen zetten we ons in voor de kinderen, zodat zij hun mogelijkheden en talenten optimaal kunnen ontwikkelen. In samenwerking met de basisschool de Klimboom organiseren we in het najaar van 2023 een opvoedcursus Tripple P, voor ouders.

Stamgroepen.

Op onze locatie werken we met vaste groepen kinderen en een vast team van pedagogisch professionals.

Naam groep	Leeftijd kinderen ±	Maximaal aantal kinderen
1.Dolfijntjes	0- 2 (½) jaar	8
2.Zeesterretjes	0- 2 (½) jaar	8
3.Guppies	0- 2 (½) jaar	8
4.Schildpadjes	2 (½) jaar -4 jaar	14
5.Zeehondjes	2 (½) jaar -4 jaar	14
6.Inktvisjes	2 – 4 jaar	14
7.Kikkers	3 jaar – 4 jaar (met VE)	8

Tijdens het kennismakingsgesprek vertellen we ouders met welke groepen we werken. We vertellen voor welke leeftijd elke groep is en hoe groot de groepen zijn. Ook vertellen we welke pedagogisch professionals bij elke groep horen, wanneer zij werken, en hoe we vaste pedagogisch professionals vervangen bij ziekte en vakantie. Op de locatie is te zien wie welke dag werkt – en zo nodig op welke tijden.

Vanaf 3 à 3 (½) jaar stromen de VE kinderen van de Inktvisjes door groep naar de Kikkers.

In bepaalde situaties maken kinderen bij ons gebruik van een tweede stamgroep. Afspraken hierover worden per kind met ouders afgestemd en schriftelijk vastgelegd.

Vaste gezichten

Wanneer een vaste pedagogisch professional maximaal 4 weken uitvalt door ziekte, vakantie of verlof en er geen andere vaste professional beschikbaar is, wordt er een andere pedagogisch professional ingezet.

Om de emotionele veiligheid en stabiliteit te waarborgen, streven we ernaar het aantal andere professionals zo veel mogelijk te beperken, zorgen de vaste pedagogisch professionals voor een zorgvuldige overdracht en zetten ook de vervangende pedagogisch professionals de zes interactievaardigheden in. Ze reageren op een sensitieve en responsieve manier op de verbale en non-verbale signalen van de kinderen; ze bieden ruimte aan de eigenheid van kinderen en geven hen de mogelijkheid om zelfstandig te doen wat ze zelfstandig kunnen; ze bieden de structuur die ze nodig hebben om zelfstandig aan de slag te kunnen; ze voeren gesprekken met de kinderen, stimuleren hun ontwikkeling en begeleiden de onderlinge interacties.

Beroepskracht-kindratio (BKR)

Net als alle locaties van Wij zijn JONG werken wij volgens de BKR-rekentool van de Rijksoverheid. Daarmee berekenen we hoeveel pedagogisch professionals er minimaal aanwezig moeten zijn op een groep. Is de dagopvang dagelijks tien uur of meer open, dan mag er per dag maximaal drie uur worden gewerkt met minder pedagogisch professionals. De uren voorschoolse educatie op onze locatie worden niet in die drie uur aangeboden. In ons basisrooster staat hoe de inzet van pedagogisch professionals is geregeld voor elke groep apart.

Onze gangbare personeelsdiensten en pauzetijden zien er als volgt uit:

Diensten	Pauzetijd tussen	Pauze duur per PM
7.30 - 17.00 uur	12:15 – 14:30	30 tot 45 minuten
8.00 - 17.30 uur	12:15 – 14:30	30 tot 45 minuten
8.30 - 18.00 uur	12:15 – 14:30	30 tot 45 minuten
9.00 - 18.30 uur	12:15 – 14:30	30 tot 45 minuten

KDV

Dagen	Openingstijden	Dolfijntjes	zeesterretjes	Guppies	Zeehondjes	schildpadjes
Maandag	07:30 tot 18:30					
Dinsdag	07:30 tot 18:30					
Woensdag	07:30 tot 18:30			Gesloten	Gesloten	
Donderdag	07:30 tot 18:30					
Vrijdag	07:30 tot 18:30			Gesloten	Gesloten*	

- *Zeehondjes en schildpadjes voegen we op Woensdag en vrijdag vaak samen ivm kind aantallen mocht dit niet kunnen dan zitten de zeehondjes en schildpadjes apart, ieder in hun eigen groepsruimte.*

Wij mogen op de KDV 3 uur afwijken van de BKR, als dat al gebeurt zal dat vaak aan het begin 8:00 – 08:30 uur, of middag(pauze) 12:15 – 14:30 uur en/of op het einde van de dag 17:00 -18:00 uur zijn.

De uren waarop we in ieder geval niet afwijken van de BKR zijn: Tussen 08:30 – 12:15 uur en 14:30 en 17:00 uur.

In vakantieperioden en/of op rustige tijden/dagen of bij veel afwezige kinderen en/of Pm'ers, kan per doelgroep worden samengevoegd.

Hierbij gelden de volgende pedagogische afwegingen:

Er zijn minder kinderen aanwezig bij het openen en sluiten.

Er liggen veel kinderen te slapen tijdens de pauzes.

Op de volgende manieren blijven PM'ers aandacht besteden aan de behoeften van de kinderen:

Gedifferentieerd werken

Voorbereide omgeving waarin kind zich veilig en prettig voelt

Beschikbaarheid van PM'er.

Op onze locatie voegen we groepen structureel samen, gedurende de tijden dat er minder kinderen aanwezig zijn:

Dagelijks van 7.30 - ±8.00 en ±18.00 - 18.30 / Groep: Zeesterren met Dolfijntjes en Guppies

Dagelijks van 7.30 - ±8.00 en ±18.00 - 18.30 / Groep: Zeehondjes met Schildpadjes

Woensdag en vrijdag / Groep: Zeehondjes met Schildpadjes

Zeehondjes en schildpadjes voegen we op Woensdag en vrijdag vaak samen ivm

kindaantallen mocht dit niet kunnen dan zitten de zeehondjes en schildpadjes apart, ieder in hun eigen groepsruimte.

Wij informeren ouders via het ouderportaal, via het pedagogische werkplan op de website, bij last minute wijzigingen tevens telefonisch en/of middels informatie op het prikbord van de groep en/of via de mondelinge overdracht.

Peuterwerk & speelinloop

Dagen	Inktvisjes	Kikkers	Speelinloop
Maandag	08:15 – 12:15	08.15 - 14.15	Gesloten
Dinsdag	08:15 – 12:15	08:15 – 12:15	Gesloten
Woensdag	Gesloten	Gesloten	Gesloten
Donderdag	08:15 – 12:15	08.15 - 14.15	Gesloten
Vrijdag	08:15 – 12:15	Gesloten	08:45 – 10:15

Bij Peuterwerk en Speelinloop wordt niet afgeweken van de BKR. Zij zijn niet geopend in de schoolvakanties

Beroepskrachten in opleiding en vrijwilligers

Naast onze professionals werken er regelmatig beroepskrachten in opleiding en vrijwilligers op onze locatie. We hanteren het BBL- en stagebeleid en het vrijwilligersbeleid van Wij zijn JONG.

- BBL'ers en Stagiairs. Op onze locatie zijn vaak een of meer stagiairs aanwezig die het vak van pedagogisch professional leren. Ze voeren verzorgings- en begeleidingstaken uit en assisteren bij activiteiten. Dat doen ze onder verantwoordelijkheid van de pedagogisch professionals. Die zijn altijd in de buurt. Naarmate de opleiding vordert, neemt de zelfstandigheid van de stagiairs toe. Elke stagiaire heeft een interne stagebegeleider.
- Vrijwilligers. Op onze locatie assisteert een vrijwilliger op de groep of bij huishoudelijke werkzaamheden. Vrijwilligers worden begeleid door de pedagogisch professionals van de groep waar ze werken.
- Interieurverzorgster. Op onze locatie werkt een interieurverzorgster, zij verzorgt de dagschoonmaak 2 x per week.

Opvoeden doen we samen.

De praktische invulling van de pijler 'Opvoeden doen we samen' heeft drie onderdelen: het contact met ouders, ons groepsmanagement, en de samenwerking met andere organisatie zoals basisscholen. Samen zetten we ons in voor de kinderen, zodat zij hun mogelijkheden en talenten optimaal kunnen ontwikkelen.

Opvoeden doen we samen – met ouders

In dit deel: kennismaken en wennen, de mentor, spelinloop, elkaar informeren, en samenwerken voor de ontwikkeling van kinderen.

Kennismaken en wennen

In de eerste periode leggen we de basis van de vertrouwensrelatie tussen de ouders, het kind en de pedagogisch professionals. Het ene kind heeft meer moeite met nieuwe situaties of een nieuwe omgeving dan het andere. We besteden daarom bewust aandacht aan het wennen. Hoe eerder een kind zich veilig voelt bij ons (welbevinden), hoe sneller het betrokken kan spelen. Tijdens de kennismaking zoeken we met de ouders naar een manier van wennen die prettig is voor hun kind. In de wennperiode kijken we samen naar het welbevinden en we evalueren hoe het met hun kind gaat, zodat we eventueel iets kunnen aanpassen.

De wenperiode ziet er als volgt uit:

De pedagogisch medewerkers begeleiden het wennen en overgaan naar een andere groep door:

- De mentor van de huidige groep: maakt een afspraak voor een eindgesprek met de ouders (bij 2 of 3,9 jaar) en een korte kennismaking met de nieuwe mentor
- Er wordt een wenmoment voor de nieuwe groep afgesproken (zie overig intakegesprek)
- Er is een zorgvuldige overdracht tussen de oude en de nieuwe mentor
- Het kind wordt voorbereid op de overgang (bespreken, laten zien etc.)
- Op de laatste dag is er een afscheid op de stamgroep
- Het kind wordt welkom geheten op de nieuwe groep
- Na 3 maanden vindt er een evaluatiegesprek plaats met de ouders en de mentor)
- We besteden veel individuele aandacht aan het nieuwe kind
- De overdracht bij de overgang naar de basisschool is een specifiek aandachtspunt voor de mentor. Om deze overdracht te kunnen doen, regelen we vooraf toestemming van de ouders.

Met ouders maken we de volgende afspraken over wennen/ overgaan naar een andere groep:

- Een kind mag voor de ingangsdatum van de plaatsing 1 a 2 dagdelen komen wennen. In overleg met ouders kijken we naar de behoeften van het kind en plannen we de wenmomenten in. Zie het kopje 'wenperiode'
- Bij 2 stamgroepen mag het kind op beide groepen wennen
- De PM-er doet overdracht via het ouderportaal zodat ouders zien want hun kind allemaal gedaan heeft.
- Ouders kunnen altijd bellen of via het ouderportaal met vragen terecht
- Indien een kind veel moeite heeft met wennen, kunnen extra wenmomenten worden afgesproken

Wenperiode:

Gedurende de eerste periode waarin het kind nieuw is in de groep besteden we extra aandacht aan het kind. In eerste instantie zal er zoveel mogelijk 1 pedagogisch medewerker het kind begeleiden, om op die manier veiligheid te bieden. Denk hierbij aan:

- Het kind wegwijs maken in de nieuwe groep: waar is de wc, slaapruijnte, spelletjes.
- De kinderen laten we kennismaken met de dagindeling, rituelen en de gedragsregels. Dit doen we door veel te benoemen en te laten deelnemen.
- We betrekken het kind bij de verschillende activiteiten, daarbij wordt door de pedagogisch medewerker goed gekeken naar de wensen en behoefte van het kind.

- We gaan respectvol om met de gevoelens van het kind. Als het kind niet of juist wel wil meedoen geeft de pedagogisch medewerker daar ruimte voor.
- In de overdracht naar de ouder zal teruggekoppeld worden hoe de wenperiode verloopt en eventueel extra input gevraagd worden indien nodig.
- Vanaf de peutergroep vragen wij een kindje dat al vertrouwd is op de groep om het nieuwe kindje wegwijs te maken op de groep. Op deze manier stimuleren we het elkaar helpen en vriendschappen maken.

Specifieke aanvullende afspraken voor het wennen van jonge baby's:

- Bij baby's streven we naar een aantal wenmomenten en evt. samen met ouders zodat zowel kinderen als ouders vertrouwd raken.

De mentor

Ieder kind krijgt een mentor toegewezen. Dat is een van de pedagogisch professionals van de groep. De mentor is het eerste aanspreekpunt voor de ouders en voert ook het intakegesprek. Ze vertelt het kind en de ouders dan onder andere wat haar rol als mentor betekent. Allereerst volgt de mentor de ontwikkeling van het kind. Ze heeft aandacht voor het welbevinden en de betrokkenheid van het kind, en nodigt de ouders uit om daarover in gesprek te gaan. Verder streeft ze naar een soepele overgang tussen thuis en de opvang, en – als het kind vier jaar is – naar een goede overgang naar het onderwijs en de bso. Als de mentor langere tijd afwezig is, proberen we zo snel mogelijk te zorgen voor vervanging. Ouders kunnen altijd in het kidskonnnect zien wie de mentor van het kind is. Als we een mentor toewijzen, kiezen we er een die voldoende aanwezig is tegelijkertijd met het kind. We houden ook rekening met het aantal kinderen waarvan een pedagogisch professional al mentor is.

Elkaar informeren

We vertellen ouders waar ze belangrijke informatie kunnen vinden. Daarnaast laten we weten wat hun kind bij ons doet en hoe het gaat. Als ouders behoefte hebben aan een gesprek of een vraag willen stellen, dan maken we daar tijd voor. Wij informeren ouders, en ouders informeren ons. Want we horen graag hoe het thuis met het kind gaat. Dankzij die informatie kunnen we beter aansluiten bij (het gedrag van) het kind. Tijdens individuele contacten stemmen we goed af op alle verschillende ouders die onze locatie bezoeken. We benaderen ook regelmatig alle ouders tegelijk als we informatie willen delen.

Breng- en haalmoment

Het breng- en haalmoment is een laagdrempelige mogelijkheid om met ouders te praten en informatie uit te wisselen over de ontwikkeling van het kind. Daarbij letten we op privacy: als er andere ouders of kinderen in de buurt zijn, bespreken we geen privé zaken van het kind of de ouders.

Gesprek met de mentor

Minimaal eenmaal per jaar heeft de mentor met ouders een gesprek over de ontwikkeling van hun kind. Als de ouders of de mentor vaker behoefte hebben aan een persoonlijk gesprek, dan maken wij daar graag een afspraak voor.

Samenwerken voor de ontwikkeling van kinderen

Opvoeden doen we samen met ouders. We sluiten aan op thuis, met een gezamenlijk doel: de ontwikkeling van kinderen verrijken. Ook voor kinderen met een VE-indicatie heeft de wederzijdse betrokkenheid een grote meerwaarde, want door samen een (taal)rijk aanbod te bieden – thuis en op de locatie – zien we dat het kind steeds (taal)vaardiger wordt, waardoor het zich op alle gebieden positief ontwikkelt.

Hieronder lees je hoe we samenwerken en aansluiting zoeken bij de thuissituatie.

- We laten ouders weten met welke woorden, liedjes of activiteiten/spelimpulsen we bezig zijn.
- We betrekken ouders bij thema's, projecten en activiteiten/spelimpulsen.
- We laten ouders weten hoe ze thuis bij het thema kunnen aansluiten.
- We horen graag van ouders hoe thema-activiteiten thuis zijn verlopen. Want misschien hebben ouders extra ondersteuning of informatie nodig, of moeten we ons aanbod meer bij thuis laten aansluiten
- We versturen regelmatig een themabrief
- We ontvangen graag materialen voor de thematafel
- We praten met ouders bij het halen en brengen en letten erop dat we iedereen regelmatig zien en spreken.
- We laten ouders foto's en filmpjes zien.
- We laten ouders gemaakte schatten zien.
- We organiseren ouderbijeenkomsten, zoals 2023 Mediawijsheid en Tripple P.
- We schrijven nieuwsbrieven over ontwikkelingen in de dagopvang, gezellige weetjes en activiteiten.
- We plannen minimaal 1 keer per jaar individuele oudergesprekken.
- We hebben een familiemuur(tijdens thema's die hierbij aansluiten).

Opvoeden doen we samen – door groepsmanagement.

In dit deel: gedifferentieerd werken, beredeneerd werken, teamwerk, samen kinderen volgen, naar een volgende groep of naar de basisschool, signaleren van bijzonderheden, pedagogisch beleid evalueren en borgen, en pedagogische kwaliteit – onze focus voor het komende jaar.

Gedifferentieerd werken

Gedifferentieerd werken staat voor onderscheid maken en variëren. Want kinderen verschillen qua leeftijd, niveau, interesse en eigenheid. Er is ook een overeenkomst: ze zijn allemaal nieuwsgierig. Ze willen graag nieuwe dingen ontdekken en volgende stappen zetten. Door gedifferentieerd te werken, spelen we in op onderlinge verschillen en op de nieuwsgierigheid van ieder kind. In de praktijk betekent gedifferentieerd werken dat we aandacht hebben voor alle ontwikkelingsgebieden. Daar laten we onze aanpak op aansluiten. Tevens bieden we variatie en keuze door de dag heen.

Aandacht voor alle ontwikkelingsgebieden (zie bijlage 1)

Met goed groepsmanagement zorgen we in het dagelijkse werk voor een gevarieerd aanbod. Dat aanbod sluit aan op alle ontwikkelingsgebieden. We weten goed hoe kinderen zich ontwikkelen, en daarom begrijpen we welke variatie er nodig is in de speelleeromgeving en bij de activiteiten/spelimpulsen. We sluiten steeds aan bij waar de kinderen zijn qua leeftijd, ontwikkeling, interesse en eigenheid. Zo blijft hun betrokkenheid hoog.

Variatie en keuze

We bieden variatie en keuze in een rijke uitdagende omgeving (met gevarieerde hoeken en materialen), met ruimte voor initiatief (met afwisseling tussen vrij spel en spelimpulsen/activiteiten), en altijd in dialoog (met inzet van de pedagogische interactievaardigheden). In de volgende hoofdstukken lees je daar meer over.

Beredeneerd werken

Beredeneerd werken staat voor: weten wat we doen. We laten kinderen doelgericht 'de zone van de naaste ontwikkeling' ervaren. Dat betekent dat ze precies de juiste volgende stap kunnen zetten. Vanaf het punt waar ze nu staan in hun ontwikkeling. Hoe helpen we de kinderen daarbij? Om te beginnen leren we ze goed kennen. Dat doen we door dagelijks naar ze te kijken, met ze te praten en met ze te spelen. Daarnaast kijken we met ons kindvolgsysteem meer objectief naar een kind. Vanuit kennis over het kind plannen we vervolgens ons beredeneerde aanbod. Zo zorgen we ervoor dat alle kinderen nieuwsgierig blijven en een volgende stap kunnen zetten als ze dat willen. Wat we zien gebeuren bij de kinderen en wat we horen van de ouders, gebruiken we weer voor de volgende fase in ons

beredeneerde aanbod. Zo volgen we steeds opnieuw de PDCA-cyclus van plan, do, check, act (plannen, uitvoeren, kijken hoe het werkt en bijsturen). Bij het beredeneerde aanbod gebruiken we een themaplanning/groepsplan.

Locatie aanpak: ± Elke 6 weken wordt er voor elke groep een groepsplan/themaplanning gemaakt. Hierin kunnen doelen worden opgesteld voor de hele groep, voor kleine groepjes of voor individuele kinderen. Gedurende het jaar zorgen we dat de doelen sociaal emotioneel, taal, motorisch en cognitief aanbod komen. - ± Elke 3 weken wordt het groepsplan/de themaplanning geevalueerd. Er wordt dan besproken of het aanbod nog aansluit bij de kinderen en welke spelimpulsen, materialen aangepast kunnen worden de resterende 3 weken van het thema.

Teamwerk

Een groep kinderen begeleiden vraagt om teamwerk. Wie doet welke taak en hoe verdelen we onze aandacht over de kinderen, binnen en buiten? Daar denken we samen over na.

Regelmatig nemen we ruimte voor spelbeschikbaarheid: het rustig kijken naar het spel van kinderen of het meespelen met hun spel. Zo kijken de pedagogisch professionals dagelijks naar het welbevinden en de betrokkenheid van kinderen. Op grond daarvan verdelen ze hun aandacht en taken. In het teamoverleg en bij het maken van de (thema)planningen maken ze daar afspraken over. Tijdens het teamoverleg en het evalueren van de uitgevoerde (thema)planning bekijken ze hoe de taak- en rolverdeling is verlopen en hoe ze de taken en rollen de komende periode gaan verdelen.

Samen kinderen volgen

Spelende kinderen laten hun interesses en ontwikkeling zien. Door bewust te kijken naar wat kinderen bezighoudt – Wat spelen ze? Hoe spelen ze? Wat maken ze, en op welke manier? – leren we de kinderen beter kennen. We volgen hun ontwikkeling ook systematisch. Dat doen we met een (digitaal) kindvolgsysteem. We gebruiken de informatie uit het kindvolgsysteem voor keuzes en aanpassingen voor het individuele kind, de groep of de locatie. De mentor van het kind bespreekt individuele observaties met de ouders (zie 'Opvoeden doen we samen – met ouders').

Onze locatie gebruikt dit kindvolgsysteem:

KIJK:

De vorderingen van de kinderen worden 2 keer per jaar vastgelegd in KIJK (observatiesysteem).

0-4 jaar ondersteunt ons bij het observeren, registreren en stimuleren van de ontwikkeling van het jonge kind. De pedagogisch medewerkers kijken naar basiskennmerken, betrokkenheid en aanwezigheid van factoren die een risico vormen voor de ontwikkeling. Daarnaast kijken we naar een groot aantal aspecten van de vroegkinderlijke ontwikkeling. Dit doen we met behulp van een aantal ontwikkelingslijnen. Aan de hand van de individuele rapporten of een groepsrapport maken we bewuste keuzes voor de manier waarop we de ontwikkeling het beste kunnen ondersteunen. Daarnaast gebruiken we als bronnenboek het KIJK kies doe boek.

Naar een volgende groep of naar de basisschool

Stroomt een kind door naar een nieuwe groep, dan zorgen we voor een geleidelijke overgang en een doorgaande lijn. We spreken wenmomenten af en de mentor draagt het kind zorgvuldig over aan de collega's van de nieuwe groep. Als een baby geen uitdaging meer vindt in de babygroep – of omgekeerd: als een kind emotioneel nog niet toe is aan een volgende groep – kan het tijdstip van doorstromen wijzigen. Dat gaat altijd in overleg met de ouders. We houden ook rekening met de samenstelling van groepen: de pedagogisch professionals moeten in staat zijn om aandacht te geven aan alle kinderen. Het belang van het kind staat altijd voorop.

Gaat een kind over naar een andere groep of locatie, dan dragen we de kennis over het kind – vastgelegd in het kindvolgsysteem – over aan de nieuwe groep. Heeft de nieuwe groep een ander LRK-nummer, dan vraagt de mentor toestemming aan de ouders om de informatie over te dragen. Is het LRK-nummer hetzelfde, dan hoeven de ouders alleen geïnformeerd te worden (afstemming). Vervolgens neemt de mentor contact op met de mentor van de nieuwe groep. Indien gewenst plannen de oude en nieuwe mentor een persoonlijk gesprek over het kind. Bij voorkeur is daar ook een van de ouders bij.

Gaat een kind starten op de basisschool, dan draagt de mentor het kind zorgvuldig over na toestemming van de ouders. Tijdens de eerste intake op onze locatie vragen we die toestemming al. Daarnaast stemt de mentor vóór de overdracht met de ouders af welke informatie we de school geven op het overdracht-/doorstroomformulier.

Onze locatie zorgt voor een warme overdracht. Dat houdt in dat we de informatie uit het overdrachtsformulier persoonlijk bespreken met een direct betrokken medewerker van de basisschool. Dat gesprek voeren we bij voorkeur samen met de ouders (het driehoeksgesprek).

Op onze locatie gebruiken we voor de overdracht:

KIJK:

Onze locatie maakt gebruik van een warme overdracht. Dit houdt in dat wij bij de overdracht met een direct betrokken medewerker van de basisschool in gesprek gaan over wat wij in het overdrachtsformulier hebben geschreven, bij voorkeur samen met ouders.

[Formulier - overdracht voor- en vroegschool.docx](#)

Wij gebruiken voor de overdracht het kindvolgsysteem KIJK.

Signaleren van bijzonderheden

We observeren en volgen de ontwikkeling van kinderen. Bijzonderheden bespreken we altijd eerst met de ouders. Signaleren we bijzonderheden, dan gaan we te werk volgens de door Wij zijn JONG beschreven interne en externe zorgstructuur. Waar nodig schakelen we interne of externe experts in. Zij kunnen duiden wat er aan de hand is en geven advies over het vervolg. Uiteraard gebeurt dat altijd in nauw overleg met de ouders en na hun toestemming. Kortom: we blijven zorgvuldig in contact met de ouders en – na hun toestemming – ook met de externe instanties en de eventuele basisschool. In het team evalueren we de signalering.

Bij vragen over de ontwikkeling en het gedrag van kinderen kunnen we – in overleg en afstemming met de ouders – deze medewerkers of instanties raadplegen:

Pedagogisch coach, VE-coach, Intern begeleider kinderopvang, Coach passende kinderopvang, Zorgcoördinator KluppluZ, Ambulante medewerker KluppluZ, Ambulante ondersteuning passende kinderopvang, Logopedist, Medewerker gym en beweging, Centrum voor Jeugd en Gezin, Consultatiebureau GGD, Generalist van WIJ Eindhoven, Lumens.

Pedagogisch beleid en praktijk evalueren en borgen

Samen volgen we dagelijks **het welbevinden en de betrokkenheid** van kinderen in samenhang met hun ontwikkeling. Daarbij gebruiken we het kindvolgsysteem. Zitten de kinderen goed in hun vel, zijn ze ontspannen en voelen ze zich veilig? Dan zit het goed met het welbevinden. Doen de kinderen tijdens het spelen en de activiteiten nieuwe ervaringen op? Zijn ze geboeid en gefascineerd door de activiteit? Zit er uitdaging in het spel of activiteit? Dan is ook de betrokkenheid hoog.

In het pedagogische kompas, het pedagogisch beleid van Wij zijn JONG, staat uitvoerig beschreven hoe **welbevinden en betrokkenheid** voor ons de belangrijkste toetsstenen zijn om de ontwikkeling van kinderen te beoordelen. De mate van welbevinden en betrokkenheid daagt ons uit om de pedagogische kwaliteit voortdurend aandacht te geven. Daarbij nemen we steeds de vier pijlers onder de loep om onze aanpak te verbeteren:

Opvoeden doen we samen – Kunnen we onze samenwerking verbeteren? Met ouders, met elkaar en met andere organisaties?

In een rijke uitdagende omgeving – Hoe rijk en uitdagend is ons aanbod?

Met ruimte voor initiatief – Bieden we voldoende keuzevrijheid? Is het dagritme afgestemd op ruimte voor initiatieven van kinderen? Zijn onze activiteiten/spelimpulsen passend en verrijkend?

Altijd in dialoog – Weten we wat kinderen beweegt, wat kinderen bezighoudt en hoe we aansluiten bij hun behoeften en belevingswereld?

Aan welbevinden en betrokkenheid zien we hoe het gaat met een kind én met onze pedagogische kwaliteit. Jaarlijks monitoren en meten we die, zodat we zicht houden op wat we kunnen aanpakken. De jaarlijkse cyclus waarmee we onze pedagogische kwaliteit borgen bestaat uit deze fasen:

- De pedagogische praktijk evalueren.
- Vanuit die evaluatie pedagogische doelen bepalen.
- Werken aan de pedagogische doelen met acties die de vier pijlers versterken (via werkoverleg, coaching en/of scholing/training).
- Het effect van onze aanpak beoordelen door te kijken naar het welbevinden en de betrokkenheid van kinderen.

De pedagogische praktijk en beleid monitoren en evalueren we met:

Pedagogische scan Kompas, Matrix 'Ik ben in beeld', quickScan uit het handboek, gemeentelijke VE-monitor.

Evaluatie plan van aanpak Peutergroepen

Bij de peutergroepen is de omslag gemaakt naar plaatsen van maximaal 14 kinderen per groep, conform wetgeving. Medewerkers ervaren minder werkdruk, dit komt het welbevinden en de betrokkenheid van de kinderen ten goede. Het nieuwe stijl groepsplan is geïmplementeerd. (Taak VE coach) Medewerkers zijn hierin nu bekwaam. Zij ervaren de nieuwe werkwijze als positief, meer efficiënt (minder dubbel invullen) en het lukt hen beter om aan te sluiten bij het individu en de groep. Er wordt meer maatwerk geleverd.

De peuterintegratie wordt op maandagen en donderdagen vorm gegeven. Hier zien we mooie contacten en spelmomenten. (Taak VE coach)

We dachten voor de peutergroepen ook een droomplan te maken maar zijn er achter gekomen dat het nieuwe stijl groepsplan eigenlijk voorziet in alles en zichtbaar maakt waar de accenten moeten worden gelegd.

De peutergroepen nemen deel aan de training communicatie versterken en samenwerking verbeteren bij de DO. Deze training loopt nog door in 2023.

De akoestiek in de Schildpadjes groep is verbeterd maar nog niet voldoende zodat kinderen en medewerkers zich gedurende de dag fijn voelen.

Bewegen is leren: Van iedere peutergroep heeft een pm-er de training bewegen met Nijntje gevolgd. In 2023 implementeren we bewegen met Nijntje in het groepsplan. (Taak VE coach) Ouderbetrokkenheid VE kinderen vergroten door MDO is net gestart. De eerste afstemming werd als positief ervaren. We werken hiermee ook aan het onderwerp opvoeden doen we samen.

Pedagogische kwaliteit – onze focus voor het komende jaar Babygroepen

Wat	Hoe	Wie	Wanneer
Zijn: Welbevinden voor kind en medewerker <ul style="list-style-type: none"> Voor elkaar klaarstaan, cultuur versterken 	<ul style="list-style-type: none"> In teamoverleg/ training staan we stil bij dit thema. (hoe doen we dat, wat is liefde, gezelligheid, voor elkaar klaarstaan voor ons). Wat is nodig om de Communicatie te versterken, samenwerking bevorderen. 	Judith of/met.	Jan-mrt 2023
Doen: Ontwikkeldomeinen (SLO) Individuele ontwikkelbehoefte in kaart brengen. <ul style="list-style-type: none"> Muzikale ontwikkeling Sensopatisch (snoezel, bewust begeleiden, babymassage) Taal (gebarentaal, babygeluiden) 	<ul style="list-style-type: none"> In teamoverleg/ workshop kennis vergroten over onderwerpen/thema's. In de praktijk wordt zichtbaar dat er meer gedifferentieerd aanbod is en medewerkers bewust bekwaam 	Sanne	Q1, Q2,

	<p>zijn om aan te bieden en door te ontwikkelen.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Evt. Talenten verdelen • Evt. Training specifiek • Per onderdeel/thema de benodigde middelen in kaart brengen en toevoegen op groep(en)/ tuin. 			
Zijn: Slapen	<ul style="list-style-type: none"> • In kaart brengen welke kinderen op welke manier slapen. • Protocol hanteren 	Judith en Brenda	Januari 2023	
Ouders	<ul style="list-style-type: none"> • Opvoeden doen we samen • Adviesrol • Dialoog • Ouderavond • Informeel oudercontact verbeteren 	<ul style="list-style-type: none"> • Informeel oudercontact : organiseer een laagdrempelige activiteit • Spelinloop • Opvoeden doen we samen/ dialoog/ adviesrol • Cursus Tripple P Q3 • Communicatie versterken, samenwerking bevorderen training 	Pm-er groep Pm-er groep PC en PM-ers groep Training pm-ers	Q1-Q4

Peutergroepen

Wat	Hoe	Wie	Wanneer
Van zorgen voor elkaar naar, elkaar aanspreken naar bespreken	Training communicatie versterken, samenwerking verbeteren	LM	Q1
Ouderbetrokkenheid /opvoeden doen we samen	<ul style="list-style-type: none"> - Opvoedcursus Tripple P - Spelinloop organiseren PM - Ouderavond/ouderactiviteit - Ouderraadpleging verbeteren 	LM en pm	Q2,Q3
Schildpadjes Akoestiek(welbevinden)	<ul style="list-style-type: none"> - Onderzoek naar vervolg mogelijkheden met facilitaire dienst 	LM en facilitaire zaken	Q1
Speelinloop start	<ul style="list-style-type: none"> - Organisatie inregelen - Pm-er inwerken en coachen - Per kwartaal evalueren 	LM en PM	Q1

Peuterintegratie	<ul style="list-style-type: none"> - Bewaak evaluatie - Plan overleg per kwartaal bijstellen 	LM en PC	Evaluatie per kwartaal
MDO peuterwerk borgen	<ul style="list-style-type: none"> - Plan van aanpak opstellen en verantwoordelijken toewijzen 	LM en PC	Q1 en Q2
VE coördinatie verbeteren	<ul style="list-style-type: none"> - Zie ve plan doelen 	LM, PC, VE co en directrice	Q1 en Q2
Bewegen met Nijntje	<ul style="list-style-type: none"> - Integreer in groepsplan 	PC	

Wij bereiken de doelen met scholing/training, coaching en teamoverleg.

Opvoeden doen we samen – met andere organisaties.

In dit deel: de doorgaande lijn met het onderwijs en samenwerken met andere organisaties.

Doorgaande lijn met het onderwijs

Hieronder lees je met welke scholen voor basisonderwijs we samenwerken en de manier waarop we dat doen. We stemmen met het onderwijs af hoe onze VE inhoudelijk aansluit op de school, en de school op ons, zodat er een doorgaande lijn ontstaat tussen de voorschoolse educatie en het basisonderwijs in groep 1. Denk aan gezamenlijke thema's, een herkenbaar ouderbeleid of een doorgaande lijn in spelmateriaal.

Naam basisschool	Samenwerking
De Klimboom	<p>Algemeen: De samenwerking is vastgelegd in het SPIL-plan* (educatief raamplan, dit is een meerjarenplan) We werken met school samen door o.a., de warme overdracht tijdens driehoeksgesprekken, hetzelfde kindvolgsysteem, regelmatig met de 3 jarige gaan spelen op school en elkaar uit te nodigen voor speciale activiteiten.</p>
	<p>Zorg jaarplan: Samen met basisschool De Klimboom hebben wij een zorg jaarplan opgesteld. Daarin staan de afspraken beschreven hoe we handelen wanneer er zorgen zijn/dreigen te ontstaan in de ontwikkeling van het kind. Ouders en andere instanties worden hier nauw in betrokken.</p> <p>Breed Spilzorgoverleg: Hierbij zijn alle spilpartners, de GGDbzo en WIJ Eindhoven vertegenwoordigd. Tijdens het BSZO worden de leerlingen op zorgniveau 1, 2, 3, 4 of 5 besproken. Op maat wordt directie of leidinggevende van basisschool of kinderopvang uitgenodigd. Na afloop kunnen de leerkrachten en pedagogisch professionals de monitorlijst bij de intern begeleider of (ass)locatiemanager inzien. Het doel van het breed spilbouwoverleg is het in kaart brengen van de risicokinderen/-gezinnen en samen bekijken welke geboden ondersteuning noodzakelijk is op niveau 3, 4 of 5. De gezinnen worden besproken in een breed spil zorg overleg om de processen te bewaken.</p> <p>Driehoeksgesprekken: Als een kind naar de basisschool gaat bij onze SPILpartner wordt er een gesprek gepland met ouders en leerkracht bij wie het kind in de klas komt, een driehoeksgesprek. Dit is een eindgesprek, maar tevens ook een intakegesprek voor school. Hierdoor wordt ook weer de doorgaande lijn aangepakt en wordt de drempel weer verkleind van de kinderopvang naar de basisschool. Leerkrachten krijgen al veel informatie tijdens zo'n gesprek waardoor ze al een aardig beeld hebben van het kind dat ze in de klas krijgen. Als het kind naar een basisschool gaat buiten onze SPIL dan is er een telefonisch overdracht met de leerkracht van school en een eindgesprek met ouders.</p>

Speerpunten VE verbeterplan	KWALITEIT & KWALITEITSZORG • OUDER • KIND IN BEELD Zie VE verbeterplan 2022-2023(op te vragen) In Q1 worden er 3 doelen uitgekozen die de prioriteit hebben. Na behalen van de doelen worden nieuwe doelen uitgekozen.
-----------------------------	--

Samenwerken met andere organisaties

<p>Onze locatie werkt samen met:</p> <ul style="list-style-type: none">
• KluppluZ
• Centrum Jeugd en Gezin
• Logopedie
• GGD
• Bibliotheek
• Lumens
• Kentalis
• Audiologisch centrum
• WIJ eindhoven

In een rijke uitdagende omgeving.

In dit hoofdstuk: indeling van de ruimte, inrichting van de hoeken en plekken, geordend materiaal, buitenruimte, duidelijkheid voor ieder kind.

Indeling van de ruimte

Onze locatie heeft een prettige, sfeervolle en rustige uitstraling. Aantrekkelijk en niet te prikkelend. De kleuren zijn bewust gebruikt. En de aankleding van de wanden sluit aan bij de leeftijd van de kinderen. Verder zorgen we voor een goed overzicht en houden we belangrijke looproutes vrij. Zo creëren we een plek waar kinderen, ouders en pedagogisch professionals zich prettig voelen.

De rijke uitdagende omgeving bevat open ruimte en hoeken/plekken die zijn ingericht voor een bepaald spel of activiteit. Voor de baby's is er bijvoorbeeld een plek voor rammelaars, een ruimte om te draaien of te kruipen, en een zachte plek. Voor dreumesen is er bijvoorbeeld een plek om speelgoed vooruit te duwen, of om alles wat in huis gebeurt na te spelen. Dankzij de gevarieerde hoeken en plekken kunnen dreumesen en peuters hun eigen keuzes maken. Waar wil ik gaan spelen? Wat zal ik daar spelen? Met wie wil ik spelen? In de VE hebben we voor de peuters hoeken of plekken voor beeldend bezig zijn (knutselplek), bouwen (bouwhoek), doen alsof (huishoek), fantasiespel met auto's, treinen, dieren, blokjes (ministad of wereldstad), plaatjes kijken en lezen (leeshoek), puzzels en spelletjes (spelletjestafel) en vaak ook een thematafel of -hoek.

De plekken zijn afgebakend met bijvoorbeeld kasten, speelschermen, matten of tape. Dat zorgt voor duidelijkheid en concentratie. Er is ruimte voor rustig en meer actief spel, voor individueel spel en spelen in kleine groepjes en om met z'n allen te zingen.

De verdeling van de speelhoeken en -ruimtes past bij de leeftijdsgroep van de kinderen. Ook de toiletruimtes bieden de mate van privacy en zelfstandigheid die bij de leeftijd past.

Inrichting van de hoeken en plekken

We zoeken, soms samen met de kinderen, naar gevarieerde materialen voor in de speelruimtes. Alle kinderen kunnen in de hoeken iets van hun niveau vinden en hebben voldoende keuze. Kinderen kunnen naast of met elkaar bezig zijn met voldoende materialen. Het materiaal wordt regelmatig aangevuld en afgewisseld. Verder zijn er in elke groep materialen en illustraties te vinden waarop verschillende culturen en rollen zichtbaar zijn. Daarnaast liggen er veilige echte materialen die passen bij de leeftijd – zoals pollepels, mutsen of een vaatdoekje – en open materiaal waar kinderen zelf betekenis aan kunnen geven zoals dozen, takken of lege melkpakken. Veilige echte en open materialen bieden extra kansen voor verdiepend spel.

Geordend materiaal

De materialen zijn overzichtelijk geplaatst en zo nodig gelabeld. Die ordening helpt onszelf, maar is ook belangrijk voor het spel van kinderen. Ze kunnen het materiaal vinden en gemakkelijk opbergen. Ook voor ouders is het handig om snel een goed overzicht te hebben. Soms bewaren kinderen gemaakte spullen een tijdje, bijvoorbeeld om er de volgende keer mee verder te gaan of om iets tentoon te stellen. Ook daar reserveren we een plek voor.

Buitenruimte

We streven naar een uitnodigende buitenspeelplaats. Buiten hebben kinderen andere spelmogelijkheden en ze doen er belangrijke ervaringen op. We leggen de nadruk op bewegen en motoriek. Buiten kunnen kinderen rennen, met de bal spelen, fietsen, met zand spelen en van alles in de natuur ontdekken. Ook buiten is er een zichtbare verdeling van de ruimte. We zorgen voor een veilige, gevarieerde ondergrond die past bij het spel – bijvoorbeeld gras, steen, zand of een ondergrond met een klein niveauverschil. Ook zorgen we voor gevarieerde buitenmaterialen die gemakkelijk te vinden en op te ruimen zijn. Elke dag willen we buiten zijn.

Duidelijkheid voor ieder kind (tbv peuterwerk)

Een rijke uitdagende omgeving houdt in dat de indeling ook geschikt is voor kinderen die aan het wennen zijn of het Nederlands nog moeten leren. De indeling spreekt daarom grotendeels voor zich – zonder dat er mondelinge uitleg nodig is. Kinderen kunnen rustig en geconcentreerd spelen. Dankzij labels begrijpen ze waar de hoeken voor staan en wat er in de hoeken te vinden is. Er is voldoende spel materiaal dat kinderen zonder woorden kunnen gebruiken, en speelgoed dat makkelijk uit te leggen is door iets voor te doen. Vanuit ons programma passen we de speelhoeken regelmatig aan, zodat ze passen bij de thema's of het spel. Bijvoorbeeld met andere materialen in de huishoek, andere puzzels, boeken of auto's.

Met ruimte voor initiatief.

In dit hoofdstuk: een vast maar flexibel dagritme, overgangen in het dagritme, belangrijke onderdelen in het dagritme, en een begrijpelijke dagindeling voor iedereen.

Een vast maar flexibel dagritme

Een dagritme of dagindeling is een vaste volgorde van dagelijkse gebeurtenissen. De dag is ingedeeld in herkenbare periodes met vaste onderdelen. Maar het dagritme is ook flexibel: wat de kinderen doen, staat niet tot in detail vast. Elke dag hebben ze bijvoorbeeld de ruimte om vrij te spelen. Het vrij spelen wordt afgewisseld met begeleide of geleide activiteiten/spelimpulsen. Bij vrij spelen ligt het initiatief geheel bij het kind, bij een begeleide activiteit/spelimpuls doen pedagogisch medewerkers met het kind mee, en bij geleide activiteiten/spelimpulsen ligt het initiatief bij ons. Met het dagritme zorgen we voor een balans tussen herhalen en nieuwe ervaringen opdoen. Bij de geleide activiteiten letten we op een goede afwisseling tussen de ontwikkelingsgebieden. En we blijven kinderen de ruimte bieden voor eigen initiatieven. Benieuwd naar onze globale dagindeling? Kijk onder 'Onze locatie' in het eerste deel van dit pedagogisch werkplan.

Baby's en dreumesen

Het dagritme voor de jongste baby's is in de eerste maanden individueel. Ze groeien geleidelijk toe naar het groepsdagritme. Vaak geldt ook voor dreumesen nog dat het dagritme per kind een beetje wordt aangepast (een kind zit bijvoorbeeld iets korter in de kring, gaat iets eerder slapen, of gaat van tafel als het klaar is met eten).

Overgangen in het dagritme

Overgangen van het ene naar het andere onderdeel zijn snel prikkelrijk voor kinderen. Om overgangen soepel te laten verlopen, gebruiken we aantrekkelijke rituelen. Daardoor blijven de kinderen betrokken bezig en behouden de pedagogisch professionals het overzicht. Elke overgang vraagt een eigen ritueel en vorm van samenwerken.

Belangrijke onderdelen in het dagritme

De hele dag zijn er kansen om met kinderen in gesprek te gaan, met ze te spelen, samen te genieten en de ontwikkeling te ondersteunen en stimuleren. Vaak doen ontwikkelkansen zich spontaan voor. Die kansen grijpen we terwijl we naar de kinderen kijken, aansluiten bij hun spel en met ze praten. We creëren ook zelf kansen door bewust activiteiten of spelimpulsen aan te bieden. Natuurlijk blijven we ook tijdens die geplande momenten goed kijken, aansluiten en praten met de kinderen. Op die manier doen zich ontwikkelkansen voor tijdens alle onderdelen van ons dagritme. Hieronder volgt een korte uitleg over de belangrijkste onderdelen.

Vrij spel

Tijdens vrij spel kiezen de kinderen zelf waarmee, waar en met wie ze aan de slag gaan. Waar nodig verhogen de pedagogisch professionals de betrokkenheid, lokken ze een volgende ontwikkelingsstap uit, of helpen ze bij het kiezen. Gedurende de ochtend en middag is er genoeg ruimte om vrij te spelen.

Grote groep

De term 'grote groep' staat voor de momenten dat onze pedagogisch professionals samen met alle kinderen bewust gezamenlijkheid creëren. Bijvoorbeeld door samen te zingen, verhalen te vertellen, feestjes te vieren of rituelen uit te voeren. Daardoor groeit het gevoel dat we een groep zijn, bij elkaar horen en van elkaars gezelschap genieten. Tijdens de gezamenlijke activiteit blijft er ruimte voor eigen initiatieven van kinderen. Elke dag is er een moment voor de 'grote groep'.

Kleine groep

De term 'kleine groep' staat voor de momenten dat onze pedagogisch professionals bewust met een kleine groep kinderen een activiteit doen, een spelimpuls uitlokken of samenwerken. Tijdens een kleine groepsactiviteit is er veel ruimte om in te gaan op initiatieven van kinderen en om die met elkaar te delen. Pedagogisch professionals stellen de kleine groepjes regelmatig doelgericht samen. Een groepje bestaat dan bijvoorbeeld uit de oudste of de jongste kinderen, of uit kinderen die aan de slag gaan met taalontwikkeling. Soms doen alle kinderen dezelfde activiteit, in wisselende kleine groepjes. In de 'kleine groep' is er veel ruimte voor uitwisseling en aandacht voor alle kinderen. Elke dag zijn er kleine groepen waarin kinderen spelen en ontdekken. Als het mogelijk is, komen VE-peuters minimaal één keer per dag aan de beurt – in ieder geval minimaal twee keer per week spelen de peuterwerk (VE) kinderen samen met kinderen uit de dagopvang groepen.

Eten en drinken

Elke ochtend of middag zijn er groepsmomenten waarop de kinderen samen eten en drinken. De pedagogisch professionals zorgen voor een veilig, gezellig en rustig moment. We zien de eetmomenten als een belangrijke sociale activiteit en vinden sfeer en een gezellige aankleding belangrijk. De pedagogisch professionals laten kinderen kennismaken met een gevarieerd aanbod aan smaken en texturen. Dit doen zij ontwikkelingsadequaat en in overleg met ouders. Benieuwd naar ons voedingsbeleid? Dit ligt ter inzage op onze locatie

Verzorgingsmoment

Verzorgingsmomenten zijn regelmatig terugkerende momenten, vaak een-op-een. Pedagogisch professionals zorgen voor aandachtige, respectvolle en rustige momenten.

Slapen

Slapen is een moment om tot rust te komen en weer op te laden. De pedagogisch professionals houden, in overleg met ouders, rekening met het slaapritme en de slaapbehoefte van kinderen.

Het slaapritme van de jongste baby's is in de eerste maanden nog individueel. Ze groeien geleidelijk toe naar het slaapritme van de groep. Het ene kind heeft meer moeite met in slaap komen dan het andere. Om de overgang naar het slaapmoment soepel te laten verlopen, gebruiken de pedagogisch professionals herkenbare rituelen. Naarmate kinderen dit kunnen, doen zij steeds meer zelf zoals omkleden, knuffeldoek pakken, in bed gaan liggen, enzovoort. Benieuwd naar ons protocol veilig slapen? Dit is altijd op te vragen bij onze pedagogisch professionals.

Buitenspelen

Bewegen en buiten zijn is heel belangrijk voor kinderen. Buiten kunnen ze veel ervaringen opdoen. Wij laten de kinderen elke dag buitenspelen.

Een begrijpelijke dagindeling voor ieder kind

Voorspelbaarheid is voor alle kinderen belangrijk, maar vooral voor kinderen die aan het wennen zijn of de Nederlandse taal nog niet goed begrijpen. Met een heldere dagindeling weten ze snel wat er wordt verwacht. Pedagogisch professionals maken de dagindeling begrijpelijk met weinig woorden. Ze gebruiken bijvoorbeeld rituelen, zoals liedjes zingen bij het naar buiten gaan, het opruimen of het begroeten. Daarnaast gebruiken ze zondig dagritme kaarten met pictogrammen van de dagindeling.

Integratie peuterdagopvang/peuterwerk (VE-dag):

De integratie van peuters met en zonder indicatie wordt als volgt bevorderd.

Op maandag en donderdag spelen de Inktvisjes (PW) en Zeehondjes (DO) en de Schildpadjes (DO) en Kikkers (PW) minimaal 1 keer per dag samen.

Een deel van de samengevoegde groep heeft vrij spel, naar behoefte van de kinderen en een ander deel van de gemixte groep (PW en DO) krijgt een begeleid spelaanbod. Tijdens het begeleid spelaanbod wordt middels (per keer wisselende) activiteiten ingestoken op de ontwikkeling van de taal en op de zone van naaste ontwikkeling. We dragen er zorg voor dat ieder kind regelmatig aan bod komt voor een begeleid spelaanbod.

Altijd in dialoog.

In dialoog zijn betekent dat er wederzijds contact is. Oftewel, vertaald naar de dagelijkse praktijk: dat er interactie is tussen pedagogisch professionals en kinderen – en tussen kinderen en volwassenen onderling. De pedagogische wetenschappen onderscheiden zes interactievaardigheden. Onze pedagogisch professionals zetten die vaardigheden dagelijks in, zodat kinderen zich veilig en op hun gemak voelen en zich bij ons kunnen ontwikkelen.

De zes interactievaardigheden:

- Sensitieve responsiviteit
- Respect voor autonomie
- Structuur bieden en leidinggeven
- Praten en uitleggen
- Ontwikkeling stimuleren
- Begeleiden van onderlinge interacties

Sensitieve responsiviteit

Sensitieve responsiviteit is reageren op wat kinderen willen, denken en voelen – door oog te hebben voor signalen, non-verbaal en verbaal, en door een kind aan te voelen. Het gaat over geborgenheid bieden, een vertrouwensrelatie aangaan en kinderen erbij laten horen in een positieve groeps sfeer. Voorbeelden daarvan zijn luisteren, de aai over de bol, het oogcontact, de knipoog, interesse en nieuwsgierig zijn naar het kind. Ook gaat het bij sensitieve responsiviteit over aanmoedigen en bevestigen: kinderen de mogelijkheid geven om nieuwe dingen te ontdekken. Voorbeelden daarvan zijn belangstelling tonen, betrokken zijn bij wat het kind doet, steun bieden bij moeilijke momenten en enthousiasme van het kind delen.

Respect voor autonomie

Respect voor autonomie is kinderen de ruimte geven om zelfstandig te doen wat ze zelfstandig kunnen. Respect voor autonomie is ook: kinderen de kans geven vanuit eigen interesses bezig te zijn en keuzes te maken, zelf te experimenteren en ontdekkingen te doen. Als pedagogisch professionals lokken we ideeën en initiatieven uit, betrekken we kinderen bij het bepalen van regels en afspraken, en hebben we reële verwachtingen. Kinderen voelen het wanneer ze serieus worden genomen. Dan ontwikkelen ze eigenwaarde en kunnen ze zich betrokken voelen bij de groep, het spel en de activiteiten.

Structuur bieden en leidinggeven

Door structuur te bieden orden je de wereld om kinderen heen. Alle kinderen hebben daar behoefte aan. Structuur geeft ze het houvast dat ze nodig hebben om zelfstandig aan de slag gaan. Voorbeelden daarvan zijn een overzichtelijke speelleeromgeving, een begrijpelijke dagindeling, een beperkt aantal consequente en duidelijke regels die uitgelegd worden aan kinderen, voorspelbaar en duidelijk gedrag van pedagogisch professionals en thematisch werken. Structuur bieden en leidinggeven lijkt het tegenovergestelde van respect voor autonomie, maar ze vullen elkaar aan als ze in evenwicht zijn. Voor elke (leeftijds)groep en voor elk kind ligt dat evenwicht weer anders.

Ongewenst gedrag ombuigen naar gewenst gedrag

Hoe gaan we om met ongewenst gedrag? Kinderen willen zich geaccepteerd voelen zoals ze zijn. Inclusief hun emoties en belevingen, ook op momenten dat ze boos, druk of naar binnen gekeerd zijn. We gaan ervanuit dat het kind met zijn gedrag een bedoeling heeft, ook al is dat gedrag niet altijd effectief of gewenst. Allereerst proberen we daarom de intentie van kinderen te begrijpen. Er zijn veel redenen voor ongewenst gedrag, bijvoorbeeld niet weten dat iets niet mag, van slag zijn door een gebeurtenis, meer uitdaging nodig hebben of temperamentvol zijn. Het gedrag kan ook bij de ontwikkelingsfase horen. Het doel van ombuigen van ongewenst naar gewenst gedrag is dat het kind met (zelf)vertrouwen weer verder kan met het sturen van zijn eigen gedrag. Kinderen voelen zich ook veiliger als ze weten dat er iemand aanwezig is die ingrijpt als het even niet gaat, die ondersteunt of juist begrenst. Iemand bij wie ze kunnen checken of wat ze doen ook kan.

Er zijn veel manieren waarop pedagogisch professionals kunnen reageren op ongewenst gedrag: een non-verbale reactie geven, een grapje maken, kinderen positief herinneren aan een regel, gedrag benoemen dat gewenst is, ik-boodschappen geven over het gedrag van het kind, en soms ook negatief gedrag negeren en positief gedrag juist belonen.

Vijf stappen bij conflictoplossing

Soms hebben kinderen conflicten. Wij zien die als leermomenten voor de (sociale) ontwikkeling. Kinderen leren hun gevoel en mening te laten horen en zien. Ze leren zichzelf en de ander beter te begrijpen en oplossingen te zoeken. Daardoor leren ze sociale en morele regels. Bij een conflict zetten pedagogisch professionals vijf stappen:

1. Bij een probleem of conflict stoppen we, snel maar rustig, het ontoelaatbare gedrag. We benoemen de emoties die kinderen laten zien en geven ze zo nodig een handreiking om hun emoties op een toelaatbare manier te uiten (stoom afblazen/ruimte voor ontlasting zonder dat andere kinderen zich onveilig voelen).

2. Bij kinderen die (nog) niet goed kunnen praten vertellen we welke gebeurtenis en emoties we hebben gezien. Oudere kinderen vertellen zelf wat er is voorgevallen. We checken daarna of we het goed hebben verwoord of begrepen.
3. We geven als objectieve bemiddelaar bij jonge kinderen één of enkele compromisvoorstellen. Zo gauw kinderen het kunnen, dragen ze zelf mogelijke oplossingen aan.
4. We letten erop dat de gekozen oplossing naar tevredenheid van alle kinderen is (de beste oplossing) en we bedenken zoveel mogelijk samen hoe we die kunnen uitvoeren.
5. Daarna volgen we de kinderen een tijdje bij het spel om te zien of het compromis of de oplossing werkt.

Praten en uitleggen

Bij deze interactievaardigheid gaat het over de taal die pedagogisch professionals gebruiken als ze kinderen begeleiden én over de manier waarop we taalvaardigheid van kinderen stimuleren. Belangrijk bij praten en uitleggen is dat kinderen de ruimte krijgen voor echte (non-)verbale gesprekken, waarbij we het kind volgen en een rijke (non-)verbale omgeving zijn. Want kinderen leren taal door wat ze in hun omgeving horen.

Bij het praten en uitleggen sluiten we aan op de leeftijd, het ontwikkelingsniveau en de behoefte van kinderen. We passen ons tempo aan en bouwen onze uitleg logisch op, zodat kinderen de uitleg zo goed mogelijk begrijpen. Voor de kleinsten en voor anderstalige kinderen gebruiken we ter ondersteuning gebaren, mimiek, zonedig visualisaties (bijvoorbeeld dagritmekaarten), rituelen (bijvoorbeeld een vast liedje bij een overgangsmoment) en concrete materialen. Voor de wat oudere of meertalige kinderen gebruiken we steeds langere zinnen en meer gevarieerde woorden.

Contactinitiatieven

Alle kinderen zoeken regelmatig contact met (non-)verbale gedragingen. Die grote en kleine signalen vangen we zo vaak mogelijk op, zodat kinderen zelfvertrouwen en vertrouwen in anderen krijgen. Door kinderen vaker te zien, leren we hun contactinitiatieven kennen. Ook pedagogisch professionals nemen initiatieven tot contact. We vragen bijvoorbeeld aandacht voor een activiteit/spelimpuls of gebeurtenis, we betrekken de kinderen daarbij, of we beginnen gewoon een gezellig praatje.

Gesprekken

De balans tussen een-op-eengesprekken, kleine groepsgesprekken en gesprekken met de hele groep laten we aansluiten op de leeftijd. De onderlinge omgang is gebaseerd op plezier, aandacht, oprechte interesse, begrip, respect en duidelijkheid. Nederlands is de voertaal, maar in sommige werksituaties kan een pedagogisch professional een andere taal gebruiken

in het belang van het kind. We creëren een positieve communicatieve sfeer door regelmatige beurtwisselingen – zowel een-op-een als in groepssituaties. Soms bouwen we gesprekken uit en doen we een beroep op het denkvermogen van kinderen. In een groepssituatie proberen we iedereen te betrekken bij wat er gebeurt. Wordt het gesprek afgesloten, dan laten we dat duidelijk weten. Ook kinderen geven (non-)verbaal aan wanneer het contact voor hen is afgelopen. Het is belangrijk voor kinderen dat wij dat zichtbaar opmerken.

Ontwikkeling stimuleren

De interactievaardigheid 'Ontwikkeling stimuleren' zetten we in tijdens allerlei situaties en activiteiten. Kinderen zijn van zichzelf al nieuwsgierige ontdekkers en onderzoekers, maar we stimuleren hun spelenderwijze ontwikkeling ook gericht. Daardoor kunnen ze extra stappen zetten en doen ze in alle ontwikkelingsgebieden ervaringen op, passend bij hun eigen tempo, interesses en mogelijkheden. In allerlei spelsituaties en activiteiten zien we volop didactische mogelijkheden. Per kind en per situatie kiezen we wat we doen: intenties en plannen van kinderen verwoorden of helpen uitvoeren, nieuwe materialen aanreiken bij een vertrouwd spel, een nieuw idee inbrengen bij een bestaand spel, open vragen stellen, samen oplossingen zoeken, indrukken verwerken, kinderen bij elkaar betrekken, meespelen, het spel voordoen, voorbeelden geven, instructie geven en nog veel meer. We helpen kinderen ook als ze iets nog niet helemaal alleen kunnen of durven. Kortom: we stimuleren de ontwikkeling op alle mogelijke manieren.

Taalstimulering

Voor kinderen met een VE-indicatie verplicht de wet ons om minimaal vier ontwikkelingsgebieden bewust aan te bieden. Op onze locatie doen we meer: we stimuleren de ontwikkeling op alle gebieden met onze rijke, uitdagende omgeving en via ons dagritme. In dit werkplan leggen we extra nadruk op de taalstimulering – als onderdeel van de interactievaardigheid 'Ontwikkeling stimuleren'. Want alle kinderen hebben taal nodig om stappen te kunnen zetten in alle andere ontwikkelingsgebieden.

Een kind moet zich veilig en op zijn gemak voelen, voordat de taalstimulering vanuit VE begint. Daarnaast moet het kind ontdekt hebben dat praten leuk is. Is een kind nog niet gewend? Dan zoeken we vaak contact, al is het maar even. We gaan bijvoorbeeld in op wat we denken dat het kind bedoelt, we spelen non-verbale vraag- en antwoordspelletjes of we laten gezellige praat situaties met andere kinderen zien. Is een kind gewend? Dan start de actieve taalverwerving. We zorgen voor ruimte om te oefenen en een goed taalaanbod.

Ruimte om te oefenen: als kinderen taal horen, gaan ze zelf actief patronen zoeken en regels ontdekken. Ieder kind heeft een eigen aanpak. Het ene kind praat veel, het andere luistert meer. Het ene kind zoekt patronen in de taal, het andere let eerst op de klanken. We begeleiden kinderen tijdens hun spel en de gebruikelijke activiteiten. In die situaties pikken ze

nieuwe woorden op en leren ze betekenissen te begrijpen. In gesprek met kinderen die het Nederlands nog moeten leren, leggen we altijd de nadruk op wat het kind bedoelt, oftewel wat het ons wil zeggen. We corrigeren het oefen-taalgebruik niet, maar geven wel in correcte zinnen antwoord. Zo kan het kind als vanzelf weer verder oefenen en blijft het plezier van het contact voorop staan.

Taalaanbod: we onderscheiden vier fasen vanaf het moment dat het kind zich op zijn gemak voelt en praten als leuk ervaart. Wentaal, redzaamheidstaal, omgangstaal en leertaal. De woordenschat ontwikkelt zich door de fasen heen. In alle fasen is goede (non-)verbale interactie belangrijk, maar in iedere fase hebben kinderen andere (non-)verbale behoeften.

Eerste fase, wentaal: het begrijpen van de Nederlandse taal komt op gang, maar het kind spreekt het nog niet. In de wenfase bieden we een goed passend taalaanbod, zodat het begrip van het kind kan groeien. Dat doen we bijvoorbeeld door taal aan bewegingen te koppelen, door steeds dezelfde zin te gebruiken als er een vast ritueel begint, en door vooral met de eerste basiswoorden te spreken. De nadruk ligt op woorden die het kind nodig heeft om zich snel op zijn gemak te voelen. In deze fase lokken we het kind niet bewust uit om al Nederlands te spreken.

Tweede fase, redzaamheidstaal: het kind begrijpt het Nederlands redelijk en het spreken is op gang gekomen. De kinderen kunnen alledaagse voorwerpen en hun eigen behoeften eenvoudig benoemen. In deze fase blijft een goed passend taalaanbod het belangrijkste. Woorden blijven zoveel mogelijk gekoppeld aan dagelijkse situaties. Daarnaast proberen we het kind uit te lokken om actief wat Nederlands te spreken. We proberen kinderen zich zekerder te laten voelen in hun initiatieven tot Nederlandstalig contact.

Derde fase, omgangstaal: het kind spreekt al redelijk Nederlands. Het gebruikt korte zinnen en kan gebeurtenissen in het heden en nabije verleden benoemen. In deze fase voeren we kleine gesprekjes. Daarin verrijken we het taalgebruik van het kind met ons taalaanbod. In deze en de volgende fase beginnen de kinderen regelmatig zelf met de interactie in het Nederlands. Bij de woordenschat letten we op de woorden die nodig zijn om mee te doen in de groep.

Vierde fase, leertaal: het kind kan praten over dingen die niet op het moment zelf aanwezig zijn, kan een verhaaltje bedenken, kan verbanden beschrijven en zich verplaatsen in de gedachten of gevoelens van een ander. Kinderen hebben in deze fase behoefte aan verbreding en verdieping van de woordenschat. Veel peuters die het Nederlands als tweede taal leren, bereiken de vierde fase in het Nederlands niet voordat ze naar school gaan.

Wij maken voor het uitbreiden van de woordenschat gebruik van: NT2 en eerste 50 woordenlijst (absolute beginner), 200 woordenlijst (beginner), themawoorden, en verdieper. Op de Lidwinastraat 2 locatie is een bibliotheek aanwezig. Bij de intake wordt de peuter ouders hierover geïnformeerd zodat ze weten dat de mogelijkheid bestaat om boekjes te lenen. Bij de bibliotheek hebben we boeken in verschillende niveaus en talen.

Begeleiden van onderlinge interacties

Met deze interactievaardigheid sluiten we het hoofdstuk af. Als pedagogisch professionals begeleiden we de onderlinge interacties van kinderen en het groepsproces. Dat doen we met begrip, respect, interesse en duidelijkheid. Kinderen leren volop van elkaar, ze vullen elkaar aan en ze hebben plezier in samenzijn en erbij horen. We zetten ons in voor een groeps sfeer waarbij ieder kind zichzelf kan zijn en mee kan doen. We praten over diverse onderwerpen en we zijn nieuwsgierig naar verschillende ideeën en meningen. Verder creëren we gezamenlijkheid door bijvoorbeeld feestjes te vieren, rituelen uit te voeren, (groeps)herinneringen te koesteren met foto's en verhalen, vriendschappen te zien en te waarderen. Zelf laten we goed voorbeeldgedrag zien. Waar het kan, laten we kinderen meedenken en beslissen. Door kinderen vaak te laten werken in kleine groepen (bijvoorbeeld bij activiteiten, eten en drinken), geven we kinderen de kans om elkaar goed te leren kennen.

Overige pedagogische kwaliteitseisen.

In dit hoofdstuk: extra aspecten van het pedagogisch beleid, conform de eisen in de Wet Kinderopvang en het Besluit basisvoorwaarden voorschoolse educatie.

Activiteiten waarbij de stamgroep/stamgroepruimte verlaten wordt

Soms kunnen kinderen de stamgroep of stamgroepruimte verlaten voor bepaalde activiteiten of om even in een andere groep of centrale hal te gaan kijken of spelen.

Wij hanteren een open deuren beleid

Op onze locatie verlaten de kinderen de stamgroep **regelmatig**.

De eigen groep is voor kinderen een veilige basis. Vanuit veiligheid en vertrouwen willen kinderen hun wereld vergroten en ervaren wat er achter de vertrouwde deur gebeurt. Door soms de stamgroep te verlaten, krijgen kinderen meer ruimte om op ontdekkingsstocht te gaan of te spelen met kinderen buiten de eigen groep.

Dit geven we vorm door: Gezamenlijke activiteiten te organiseren met de andere groep(en) bijv. met de oudsten van elke groep of bij de opening of afsluiting van een thema. De ontvangstruimte (oude hal/ speelhal) wordt ook gebruikt om groep overstijgende activiteiten te doen.

Op momenten dat de situatie in de groep dit toelaat wordt op de babygroepen de deur tussen de Zeesterretjes, de Guppies en de Dolfijntjes opengezet en zetten de traphekjes naar elkaars groep toe. Zodat de kinderen niet het hele gebouw door kunnen kruipen. Kinderen kunnen dan bij elkaar op de groep spelen. In de groepen wordt een activiteit georganiseerd waar de kinderen van bij aan mogen sluiten. Ook de Inktvisjes en Zeehondjes zetten geregeld de deuren bij de wc ruimte open, zodat de kinderen bij elkaar in de groep kunnen spelen. Dit doen ze op een rustig moment bijvoorbeeld van 8.30 - 9.00 en/of van 12.30 - 13.00.

Bij de volgende (spel)activiteiten en/ of periodes verlaten de kinderen de stamgroep:

- Bij de opening tussen 7.30- ± 8.00 en het einde van de dag ± 18.00-18.30 uur (behalve de Inktvisjes en tijdens de speelinloop)
- Tijdens vakantieperiodes draaien de groepen vaker samen
- Activiteiten in de speelhal
- Activiteiten in het kader van "open deuren" op het kinderplein
- Buitenactiviteiten/wandelen in het park/uitstapjes
- De peuters gaan in wisselende groepjes elke 4/6 weken op bezoek bij de basisschool
- Er zijn geplande en spontane activiteiten buiten de stamgroep. De geplande activiteiten

zijn terug te vinden in kidsconnect

- op geplande momenten een kijkje nemen op de andere peutergroepen ivm re-integratie. De schildpadjes, kikkers en inktvisjes gaan in een klein groepje met 1 PP-er een kijkje nemen/ spelen op de andere groep. Ze doen daar mee met een activiteit en blijven daar ook nog eten als de groep dat toe laat. * VE plan

Als kinderen de stamgroep verlaten, dan is dat als volgt geregeld:

Door bewust regelmatig activiteiten te doen met meerdere groepen, leren de kinderen elkaar kennen en zijn zij ook bekend met pedagogisch professional van het hele team.

Bij uitstapjes houden we rekening met de leeftijd van de kinderen en met het leidster-kind ratio

Als we op uitstapje gaan zijn ouders op de hoogte en verlenen zij vooraf toestemming. Kinderen hebben een armbandje om met het telefoonnummer van de pedagogisch professional en/of lopen aan de slinger. Zij hebben ook een rugzakje met benodigde zaken bij zich (zoals kind gegevens, telefoon, EHBO-trommeltje).

Tijdens een korte wandeling door de wijk informeert de pedagogisch professional altijd een collega van een andere groep dat ze weggaan en zorgt dat zij telefonisch bereikbaar is.

Als er één beroepskracht aanwezig is, dan is de achterwacht als volgt geregeld:

Op ons Locatie komt het nooit voor dat er slechts één beroepskracht aanwezig is. Er zijn altijd minstens twee groepen (1 babygroep en 1 peutergroep) tegelijkertijd geopend. Daarnaast is er vrijwel altijd een locatieverantwoordelijke aanwezig en/of bereikbaar, beschikbaar.

Extra opvang afnemen

Ouders hebben bij ons **wel** de mogelijkheid voor het afnemen van extra opvang.

Kinderen komen meestal op vaste dagen naar de dagopvang. Dat is belangrijk voor de stabiliteit van de groepen, het veilige en vertrouwde gevoel van de kinderen en daarmee de pedagogische kwaliteit. Soms kan het voorkomen dat ouders extra opvang nodig hebben. Aan extra opvang afnemen zijn spelregels verbonden. Ouders kunnen [die regels](#) vinden op de website.

Inzet pedagogisch beleidsmedewerker/coach

Volgens de Wet Kinderopvang moet er per locatie vijftig uur per jaar beschikbaar zijn voor pedagogisch beleid en tien uur per fulltime medewerker voor coaching. De pedagogisch beleidsuren zijn bestemd voor de totstandkoming en uitvoering van beleidsvoornemens (zie pedagogische kwaliteit, onze focus voor dit jaar). De coachinguren worden ingezet om pedagogisch professionals te coachen bij hun werkzaamheden.

Het wettelijk kader voorschoolse educatie vraagt een extra inzet van pedagogisch beleidsmedewerkers. Het betreft tien uur per VE-geïndiceerd kind. Die uren worden direct ingezet op de locatie, voor coaching van medewerkers of voor pedagogische of VE-beleidsontwikkeling.

Bovenstaande uren hebben we als volgt verdeeld, waarbij alle medewerkers (inclusief flexmedewerkers en invallers) minimaal eenmaal per jaar coaching ontvangen. De uren zijn vastgesteld op peildatum 1 januari.

<p>Vormgeving pedagogische beleidsvoornemens</p>	<p>Locatiemanagers (50 uur) en pedagogisch coach: Het schrijven van het pedagogisch werkplan en (SPIL)VE zorg plan. Het bespreken en evalueren van het pedagogisch werkplan met het team en de oudercommissie Afstemming met de pedagogische coach over de pedagogische- en coachingsdoelen Het voeren van teamoverleg Het voeren van overleg met de oudercommissie Het ontwikkelen en implementeren van hulpmiddelen voor het team; presentaties, implementeren materialen, ondersteunen van ontwerp binnen- en buiteninrichting en vertalen naar investeringen. Het vertalen van locatiedoelen naar (VE)scholingsbehoefte (opleidingsplan) Overleg met samenwerkende partners over de doorgaande lijn (SPIL)</p>
<p>Vormgeving coaching van medewerkers</p>	<p><i>Pedagogisch coach ongeveer 16 medewerkers (155 uur), minimaal 1 x per jaar, coaching in groep op welbevinden en betrokkenheid. 1 x per jaar aansluiten bij werkoverleg voor rijke uitdagende omgeving en opvoeden doen we samen (verdieping) of andere thema's.</i> <i>VIB medewerkster volgt iedere nieuwe medewerker 1 x per jaar en 1 x per jaar is er een vib groepscoachingsmoment.</i></p>

	<i>LM coachen dagelijks on the job, als pedagogisch coach afwezig is.</i>
Kwaliteit van de voorschoolse educatie Vormgeving van de verhoging	Aantal kinderen op peildatum 01 januari 2023: 12 Inzet: 120 uren pedagogisch coach Doel 2023 VE coach: -Bewuste inzet SLO doelen in de dagelijkse praktijk -Beredeneerd aanbod signaleren van knelpunten en maatwerk aansluiten -Nijntje in beweging implementeren in groepsplan en dagelijkse praktijk

Coaches verdelen hun uren over bijvoorbeeld werkoverleg, kind-besprekingen, inspiratiebijeenkomsten, samen formuleren van pedagogische doelen, evaluatie van pedagogische doelen en coaching on the job met teams. Coaches en managers streven gezamenlijk naar een zo efficiënt mogelijke inzet.

VE-opleidingsplan

Pedagogisch professionals moeten hun VE-kennis en -vaardigheden onderhouden. We stellen ieder jaar een opleidingsplan op en voeren dat uit. Na afloop evalueren we het plan, de uitvoering en de behaalde doelstellingen. Het gaat om de volgende onderwerpen:

- Werken met programma's voor voorschoolse educatie.
- De ontwikkeling stimuleren van het jonge kind, in het bijzonder op de gebieden van taal, rekenen, motoriek en sociaal-emotionele ontwikkeling.
- De ontwikkeling volgen van peuters en het aanbod van voorschoolse educatie daarop afstemmen.
- Ouders betrekken bij het stimuleren van de ontwikkeling van kinderen.
- De voorschoolse educatie inhoudelijk laten aansluiten op de vroegschoolse educatie vanaf 4 jaar én zorgdragen voor een zorgvuldige overgang van voorschoolse naar vroegschoolse educatie.

960 VE-uren verdelen in de periode van 2½ tot 4 jaar

Onderstaande tabel laat zien hoe we de 960 VE-uren op onze locatie verdelen over de dagen en weken. Het VE aanbod omvat niet meer dan 6 uur per dag.

Aantal VE-uren per week	Aantal dagen per week	Aantal weken per jaar	Tijden per week
<i>Inktvisjes 16 uur</i>	<i>4 dagen</i>	<i>40 weken</i>	<i>Van 8.15 tot 12.15</i>
<i>Kikkers 16 uur</i>	<i>3 dagen</i>	<i>40 weken</i>	<i>2 x van 8.15 tot 14.15 uur</i> <i>1 x van 8.15 tot 12.15</i>

Het te verzorgen VE aanbod heeft bij de groep de Inktvisjes en Kikkers een omvang van acht uur per week voor niet-geïndiceerde peuters en 16 uur voor geïndiceerde peuters gedurende maximaal 40 schoolweken. Wij zijn de schoolvakantie gesloten. Kinderen zonder VVE indicatie nemen 2x 4 uur per week peuterwerk af. Dit houdt in dat ze 2 dagdelen komen van 8.15 tot 12.15 uur. Kinderen met een VVE indicatie nemen 4 dagdelen x 4 uur per week of 2 dagdelen x 6 uur en 1 dagdeel x 4 uur peuterwerk af.

De groepen de Zeehondjes en de Schildpadjes leveren gedurende 44 weken, dagelijks van ma t/m vrij tussen 9.00 en 13.00 en tussen 15.00 en 17.00 uur gegarandeerd VE aanbod. Er zijn gemiddeld 8 overgangsweken, zogeheten witte weken, waarin er een wisseling van thema is

en er soms nog geen ve aanbod is in die weken of soms al wel een ve aanbod, in thema in opbouw is.

De activiteiten zijn gericht op het stimuleren van de ontwikkeling op het gebied van taal, rekenen, motoriek en sociaal-emotionele ontwikkeling. Hiermee is het aanbod VE zo ingericht dat een peuter vanaf de dag dat het 2,3 jaar oud is in anderhalf jaar tijd ten minste 960 uur VE kan ontvangen.

Onze VE-methode

De VE-methode geeft ons inspiratie en houvast bij het vormgeven van ons VE-beleid. We gebruiken de methode om de ontwikkeling van kinderen gestructureerd en samenhangend te stimuleren.

Onze locatie werkt met:

Uk&Puk wordt gebruikt als bronnenboek.

Per 6 weken kiezen we een thema dat aansluit bij de ontwikkelingsbehoefte van de kinderen. Hiervoor gebruiken we o.a. de woordlijsten uit de boeken van Uk&Puk.

Bijzonderheden van onze locatie en gemeentelijke eisen

Speelinloop

De Speelinloop is er voor kinderen van nul jaar tot vier jaar en hun ouders. Tijdens de speelinloop is één van de ouders aanwezig en actief betrokken bij de activiteit. Terwijl de kinderen samen spelen in een rijke speelleeromgeving, ontmoeten de ouders elkaar. Ze kunnen ervaringen uitwisselen en ondersteuning krijgen bij de opvoeding. Tijdens de speelinloop werken we volgens een vaste structuur en sluiten we aan op de thema's van de kinderopvanggroepen. Ouders kunnen naar behoefte wekelijks deelnemen.

De speelinloop is op vrijdagochtend van 8.45-10.15 uur. In vakanties is de speelinloop gesloten.

Specifieke VE-eisen in onze gemeente

Deze extra eisen stelt onze gemeente aan VE:

Gemeentelijke VE-criteria voor voorschoolse instellingen in Eindhoven

De voorschool voldoet aan de wettelijke vereisten.

De voorschool verzorgt VE-peuteropvang op vaste momenten waarin kinderen vanaf 2 jaar in een horizontale groepssamenstelling deelnemen.

- Het te verzorgen VE-aanbod heeft een omvang van acht uur per week voor niet-geïndiceerde peuters en zestien uur voor geïndiceerde peuters gedurende maximaal 40 schoolweken. De acht uur wordt aangeboden op minimaal twee dagen per week en maximaal zes uur per dag, de zestien uur op minimaal drie dagen per week en maximaal zes uur per dag.
- De voorschool hanteert een op het leerlingvolgsysteem van de basisschoolpartner afgestemd kindvolg- systeem.
- Er worden beredeneerd aantoonbaar* op de individuele ontwikkeling gerichte activiteiten aangeboden, waarbij gewerkt wordt aan de vier ontwikkelingsdomeinen zoals beschreven door SLO (sociaal-emotioneel, taal, rekenen, motoriek).
- Er worden beredeneerd aantoonbaar* op groepsniveau gerichte activiteiten aangeboden, waarbij gewerkt wordt aan de vier ontwikkelingsdomeinen zoals beschreven door SLO (sociaal-emotioneel, taal, rekenen, motoriek).
- In het pedagogisch plan is (zo concreet en toetsbaar mogelijk) de wijze waarop integratie van peuters met en zonder indicatie wordt bevorderd (samen leren en spelen) beschreven.
- De voorschool handelt in de praktijk conform de beschreven wijze waarop integratie van peuters met en zonder indicatie wordt bevorderd.

- Er is per SPILcentrum een actueel integraal ouderbeleidsplan voorschool/vroegschool.
- Indien een school niet aan bovenstaande verplichting voldoet, dient door de voorschool aangetoond te worden dat zij - van hun kant - voldoende inzet pleegt om tot een actueel integraal ouderbeleidsplan te komen.
- De voorschoolse instelling heeft schriftelijk vastgelegd hoe pedagogische medewerkers met de aanvullend beschikbare voorbereidings- en evaluatietijd (voor- en nawerk) om dienen te gaan en handelen daar ook naar. Uit de schriftelijke vastlegging blijkt dat sprake is van planmatig (Plan-Do-Check-Act), op het verbeteren van de pedagogisch didactische aanpak gericht, handelen.
- Het onderwijs is vanuit hun regie- en coördinatiefunctie aangewezen als eerst verantwoordelijke voor de pedagogisch didactische doorgaande lijn tussen voor- en vroegschool het bieden van een SPILbrede ondersteuning die wordt gekenmerkt door één kind, één plan, één regisseur een Pedagogisch Educatief Raamplan SPIL (een vierjaarlijks te actualiseren SPILbreed samenwerkings- plan), een jaarplan SPIL en een VE verbeterplan.

Dit leidt tot de volgende eis voor een voorschool:

Er is sprake van een vastgelegde samenwerking met een SPILcentrum of basisschool.

De voorschool kan deze samenwerking aantonen via bovengenoemde plannen. Indien een school niet aan bovenstaande verplichting voldoet, dient door de voorschool aangetoond te worden dat zij - van hun kant - voldoende inzet pleegt om tot deze samenwerking te komen.

Een standalone voorschool heeft een samenwerkingsovereenkomst met één of meerdere scholen voor minimaal 50% van de instromende kinderen en beschrijft minimaal de volgende zaken:

- i. de wijze waarop het VE programma, het kindvolgsysteem en het VE beleid op elkaar aansluiten,
- ii. wijze waarop een 'warme' overdracht wordt gerealiseerd,
- iii. wijze waarop tussentijds terugkoppeling kan plaatsvinden,
- iv. wijze waarop de kwaliteitsmanager van de organisatie deel kan nemen aan specifiek zorgoverleg,
- v. frequentie en wijze waarop de samenwerking geëvalueerd wordt.
- Vi. de wijze waarop aandachtspunten uit inspecties worden afgestemd.
- De pedagogisch beleidsmedewerker in de voorschool (per 1 januari 2022 wettelijke verplicht) heeft een erkende VE basistraining succesvol afgerond, of volgt aantoonbaar een erkende VE basistraining.

Bijlage 1.

De ontwikkelingsgebieden op een rij

Alle ontwikkelingsgebieden hangen met elkaar samen en zijn even belangrijk. Bij Wij zijn JONG willen we kinderen brede ervaringen op laten doen, zodat ze zich kunnen ontwikkelen tot creatieve denkers en doeners. Die ontwikkeling is voortdurend aan de gang. En alle stappen die de kinderen zetten, doen ertoe voor ons. Lees de voorbeelden per ontwikkelingsgebied en zie de kinderen groeien – van 0 tot en met 12 jaar en ouder.

De acht ontwikkelingsgebieden:

1. **De emotionele en sociale ontwikkeling.** Van goed in je vel zitten, je veilig voelen en welbevinden naar vertrouwen hebben in jezelf en anderen, samenzijn, samen spelen, belangstelling hebben voor elkaar, samen genieten, samen delen, keuzes maken, plannetjes maken en terugkijken, troosten en getroost worden, samen vieren, samen regels maken, afspraken nakomen, onenigheid oplossen, opkomen voor jezelf en de ander, je identiteit vormen door vergelijking, verantwoordelijkheid voor elkaar dragen, participeren, anderen accepteren en met anderen omgaan, competitie, genieten van elkaar, samenwerken, etc.
2. **De motorische ontwikkeling.** De grote en de kleine motoriek. Van het pakken van je voetje naar om kunnen draaien, kruipen, lopen, balanceren, de bal rollen, strepen zetten met de kwast, een autootje laten rijden, een trein vastmaken, lopen over een streep, fietsen, dansen, schrijven, fluiten, voetballen, turnen, bouwen met fijne materialen, etc.
3. **Taal en communicatie/taalvaardigheid.** Van horen, huilen, kijken en brabbelen, naar luisteren, praten, een gesprek voeren, rijmen, lezen, schrijven, gedichtjes maken, verhalen bedenken en informatie tot je nemen.
Taal is een middel om uit te drukken en met anderen te delen wat je ervaart, voelt, denkt of wilt. Taal omvat spraak, dus het beheersen van klanken. Bij passieve taal gaat het om het vlot verstaan van dialogen, opdrachten, liedjes, verhalen, toneelstukjes en filmpjes.
4. **Rekenprikkel.** Van 'daar pas ik wel tussen' naar meten van de hoogte, breedte en diepte. Van rekening houden met één eigenschap tegelijk naar rekening houden met meer eigenschappen. Van willekeurig tellen van de getallen 1, 2, 7, 5, 10 naar het uitrekenen van $4 \times 12 = 48$. Van drie blokken op elkaar zetten naar werken vanuit een bouwtekening tot er een kasteel staat. Van verschil voelen tussen zacht, hard, nat, droog, licht en zwaar naar onderscheid maken tussen kleuren, vormen, structuren, hoeveelheden, etc.

5. **Muzikale en beeldende expressie.** Van geluiden horen, muziek luisteren, beelden en bewegingen zien en maken naar zingen, dansen, tekenen, schilderen, kleien, kleuren, structuren zien, composities maken, etc.
6. **Morele ontwikkeling en begrijpen van de sociale wereld.** Van voelen dat we van je houden en dat je erbij hoort naar voelen en weten dat je wordt gewaardeerd, nadenken over wat wel en niet mag en waarom, nadenken over wat een 'goed' mens is, nadenken over de verschillen tussen mensen, respecteren van anderen, etc.
7. **Verstandelijke ontwikkeling/denkontwikkeling.** Van doen, ervaren en ontdekken naar steeds meer concrete kennis van de mens en de wereld om je heen, abstracte begrippen, filosofische wijsheden, begrijpen van de fysische wereld – van zandkorrel tot sterrenstelsel – en de levende natuur, begrijpen hoe voorwerpen zich gedragen in allerlei situaties en combinaties met elkaar (bijvoorbeeld het effect van water op papier), de effecten van handelingen op objecten kunnen voorspellen (bijvoorbeeld hoe de bal gaat rollen), vertrouwd raken met allerlei technische toepassingen, etc.
8. **Zelfsturing en ondernemingszin.** Van willekeurig exploreren naar bewust voor je spel kiezen. Van weten wat je wilt naar initiatief nemen en stappen zetten om je doel te bereiken. Van met wilskracht iets oppakken, doelen stellen en keuzes maken naar scenario's voor acties verzinnen, afstand kunnen nemen en leren uit ervaring. Van leren omgaan met moeilijkheden en obstakels naar problemen oplossen.

Bijlage 2.

Gebruikte literatuur

Boonstra, M. & IJ. Jepma (2016). *Lerenderwijs. Samenwerken aan pedagogische kwaliteit in de kinderopvang*, Springer Media B.V.

Fukkink, R., redactie (2017). *Pedagogisch curriculum voor het jonge kind in de kinderopvang*. BKK. Bohn Stafleu van Loghum, Houten.

GGD GHOR Nederland & Nederlands Jeugdinstituut (NJI), *Veldinstrument observatie pedagogische praktijk kindercentra en peuterspeelzalen december, 2014* Utrecht.

Hoex, J., (2010). *Een solide basis voor positief jeugdbeleid*. Nederlands Jeugdinstituut.

ISSA, VBJK, Mutant (2016) *Europees kader voor kwaliteit (*Nederlandse samenvatting) - European Quality Framework ECEC/ EQF*.

Keulen, van, A., Leseman, P., Wanningen, K. & Kool, C. (2015). *Kwaliteitskader voor educatie van het jonge kind*. Nuvoorlater.nl

Keulen, A. van & E. Singer (2012), *Samen verschillend. Pedagogisch kader diversiteit in kindercentra 0-13 jaar*. Reed Business, Amsterdam.

Laevers, F., Silkens, K., & Declercq, B. (2020). *Ervaringsgericht werken in de voorschoolse kinderopvang*. Lannoo.

Laevers, F., Buyse, E., Daems, M. Declercq, B. (2016). *Welbevinden en Betrokkenheid als toetsstenen voor kwaliteit in de kinderopvang* (Uitgave kennisdossier kinderopvang BKK). Utrecht: BKK.

Landelijk Pedagogenplatform Kindercentra (2017). *Bouwstenen voor een pedagogisch kwaliteitskader Kinderopvang*.

Leseman, P., Veen, A. redactie (2016). *Ontwikkeling van kinderen en relatie met kwaliteit voorschoolse instellingen. Resultaten uit het pre-COOL cohortonderzoek*. Kohnstamm Instituut.

Nederlands Consortium Kinderopvang Onderzoek. (2009). *De NCKO kwaliteitsmonitor*. SWP.

Nederlands Consortium Kinderopvang Onderzoek. (2012). *De kwaliteitsmonitor BSO*. SWP Amsterdam.

Riksen -Walraven, M. (2000). *Tijd voor kwaliteit in de kinderopvang*. Vossiuspers AUP, Amsterdam.

Schreuder, L., M. Boogaard, R. Fukkink & J. Hoex (2011), *Pedagogisch kader kindercentra 4-13 jaar*. Reed Business, Amsterdam.

Singer, E., & De Haan, D. (2021). *Speels, liefdevol en vakkundig*. SWP.

Singer, E. & L. Kleerekoper (2009), *Pedagogisch kader kindercentra 0-4 jaar*. Elsevier gezondheidszorg, Maarssen.

Singer, E., Van Keulen, A., Saiz, A. B., & Roetman, A. (2012). *Samen verschillend*. Reed Business Education.

Strik, A., Schoemaker, J., (2018) *Interactievaardigheden. Een kindvriendelijke benadering*. Bon Stafleu van Loghum, Houten.

